

Koldingbogen

ÅRSTAL: 2016

FORFATTER: Svend Ove Andersen og Ane Højbjerg Holm

TITEL: En ægte Koldingdreng bliver typograf

KORT RESUME: I godt og vel 92 år har Kolding udgjort de hjemlige rammer for typograf Svend Ove Andersen. Han erindrer her sin barndoms- og ungdomsår, og ikke mindst sit liv og arbejde som typograf i 40 år på Kolding Folkeblad

Ægte Koldingdreng bliver typograf

Svend Ove Andersen og Ane Højberg Holm

I godt og vel 92 år har Kolding udgjort de hjemlige rammer for typograf Svend Ove Andersen. Han har levet et rigt liv, fået to børn, fire børnebørn og otte oldebørn. Svend Ove Andersen har dagligt læst en til to aviser og samme antal bøger i ugen. Ligesom han har sunget i Kolding Mandskor i 30 år. Han erindrer her sin barndoms- og ungdomsår, og ikke mindst sit liv og arbejde som typograf i 40 år på Kolding Folkeblad.

Et kært minde med Teddy - en barndomssommer i St. Carlsminde. Fotograf: Ukendt.

Jeg kom til verden den 2. maj 1921 i Anna Colliinsgade, nu Kolliinsgade, her i Kolding som eneste barn af mine forældre, Frida og Christian Andersen. Jeg husker min mor som en rigtig god mor. Hun var hjemmegående, og min far var maler, så han ordnede den første lejlighed, vi havde, hvilket gjorde det billigt.

Min skolegang havde jeg på Drengeskolen, det er den, der i dag hedder Ålykkeskolen. Dengang var der ingen piger på skolen. Jeg gik i skole i en tid, hvor man skrev mange fristile, og jeg husker, at vi måtte skrive om en oplevelse, vi havde haft; vi skulle levendegøre den. Det var forholdsvis nemt, fordi jeg allerede havde en historie i tankerne. Dengang min far arbejdede som maler nede i byen, arbejdede han nede på Riberdyb ved restauration Aagaarden, der hvor Frede Madsens Isenkram lå. Dernede var der mange katte, og min far var så dum, at han skulle have en kat med hjem. Jeg var lidt ligeglad, men det var nu sjovt med en kat, når man ikke havde en hund. Min far troede, at det var en god kat, men den viste sig altså fra sin værste side. Den huserede rundt, og den ville hverken det ene eller det andet, og til sidst endte den oppe i fjedrene i sofaen, og vi kunne ikke få den ud. Så sagde far: *"Nå, men så skal den ud! Så skal vi ikke have den inde."* Derfor kom den ud i malerværkstedet, men det skulle far aldrig have gjort, fordi den så rumsterede ude i alle hans malerpotter, så de flød hen af gulvet, og penslerne var stivnet og gjort ved. Så kom den ud i vaskehuset for sig selv, men der forsvandt den, og det hele endte med, at den havde forvildet sig ind i vores skorsten.

Da den kom ud, var den kulsort. Den historie endte med at blive min bedste fristil nogensinde.

I 1935 kom jeg i lære hos P. Blicher, som dengang lå ude på Ibsvej ud af en sidevej til Fynsvej og Dyrehavegårdsvej, den der går fra Ringvejen og ned til Mazantigade. Et lille stykke henne lå der en lille købmand i det ene hjørne, og det var enden af P. Blichers hus. P. Blicher havde vækst i virksomheden, fordi de lavede meget rullepap og mange poser til købmænd til hele landet. Jeg var i lære i fem år fra 1. november 1935 til 1. november 1940, og min lærlingeløn lød på henholdsvis 8, 10, 12, 15, og 18 kroner om ugen, og efter de fem år som lærling var jeg uddannet som typograf-håndsætter inden for bogtryksfaget. Os inden for typograffaget blev også kaldt for 'Arbejdsstudenter', fordi vi var så kloge på sproget, både det talte og det skrevne.

Efter jeg var færdiguddannet, gik der ikke lang tid, før jeg aftjente værnepligt, noget jeg i øvrigt gjorde i alt to gange, anden gang som værnepligtig ved søværnet i Lynæs. Jeg fik senere arbejde i Hundested, fordi jeg havde været soldat der, og jeg havde også arbejdet på et bogtrykkeri i Frederiksværk. Det var her i Hundested, at jeg mødte en ung kvinde ved navn Nelly Petrea Andersen, født Olsen, som blev min kæreste og senere hustru. Med hende fik jeg to børn, Henrik og Hanne.

Efter halvandet år i Hundested fik jeg arbejde i Århus ved Porup, på Kirkegårdsgade, og her arbejdede jeg i yderligere et par år. Det endte med, at jeg drog

Kolliinsgade set mod Haderslevvej i 1917.

Fotograf: Ukendt.

tilbage til Kolding, fordi jeg blev lovet, og fik, en fast stilling på Kolding Folkeblad. Jeg havde inden da desuden været på Centraltrykkeriet i Kolding, dengang jeg var ung svend. Jeg var også i en periode ved Konrad Jørgensens Bogtrykkeri, så jeg nåede da at lave en hel del, inden jeg groede fast hos Kolding Folkeblad. Jeg kan huske, at på Centraltrykkeriet var det bare en svend og trykkeren selv, der var ansat, og i Porup, hvor jeg var ansat, var vi en seks-syv svende foruden de ansatte trykkere. Det var en ret stor virksomhed. Så kom jeg på Kolding Folkeblad,

og det var en stor virksomhed. I sætteriet, maskinsætteriet og håndsætteriet var vi omkring et halvhundrede stykker. Der var for eksempel otte sættemaskiner, og der var altid en ansat, sommetider var der to på maskinen.

Kolding Folkeblad var en eftermiddagsavis, hvorimod *Jydske Tidende* var en morgenavis, og derfor kunne man tjene flere penge på at arbejde der, fordi meget af arbejdet var natarbejde, og det gav jo et ekstra tillæg.

Her står jeg på trappen til vores hus - og mor står bag døren og ler. Fotograf: Ukendt.

Kolding Folkeblad blev stiftet i 1871 af folketingsmand C. Berg, folkeskolelærer på Bogø og lærer i Kolding ved Borgerskolen, den senere Sct. Nicolai Skole, der havde hjemme i bygningen, der i dag huser Kolding Stadsarkiv. I de første år i Kolding blev bladet trykt i lokaler på Adelgade, som befandt

sig neden for Koldinghus' ruiner. Her holdt bladet til fra 1873 til 1883, hvorefter de flyttede lokaler til Jernbanegade 12, hvor de var indtil 1929. Det var i disse lokaler, at C. Berg udviklede en bladfabrik, der leverede til store dele af Jylland. Det gik efterhånden så godt for C. Berg, at han efterfølgende oprettede en række andre blade, som udgik fra trykkeriet i Kolding: *Lemvig Folkeblad* 1879-99, *Ringkjøbing Amts dagblad* 1880-99, *Viborg Stifts Folkeblad*, 1880-99, *Holstebro Dagblad* 1881-99, *Herning Dagblad* og *Struer Dagblad* 1889-99, *Esbjerg Folkeblad* 1890-1900 og *Thisted Amts Tidende* 1882-83, heraf stammer navnet *De Bergske Blade*.

Kolding Folkeblad flyttede i 1929 fra Jernbanegade 12 til Jernbanegade 35. I 1944 sprang en bombe i bygningen, og det var den tyske besættelsesmagt, der stod bag med hjælp fra den dansk-tyske terrorgruppe Brøndumbanden. De havde anbragt en bombe i rotationspressen ovre i trykkeriet. Attentatet kostede redaktør Therkilsen og portner Geilager livet på stedet, foruden redaktør Therkilsens 17-årige datter Kirsten, som mistede livet den efterfølgende dag på grund af sine kvæstelser. Denne frygtelige hændelse skete den 16. september 1944, men Kolding Folkeblad lod sig ikke slå ud så let. Allerede mandag den 18. september udkom *Kolding Folkeblad* igen, de havde fået lov til at låne Jydske Tidendes trykkelokaler, indtil de igen kunne stables på benene. Svend Ove Andersen kom til Kolding Folkeblad i 1945 kun ét år efter attentatet. Kolding Folkeblad kunne i 1946 flytte lokaler til en ny bygning, som skulle bruges til de tekniske afdelinger. Dette varede

dog ikke ved, og i 1952 købte man derfor nabohuset, Jernbanegade 33, da nummer 35 måtte rives ned og bygges op på ny. Skaderne fra sprængningen i 1944 var simpelthen for ødelæggende for det daværende Kolding Folkeblads forhus. Jernbanegade 35 blev nedrevet i 1956 og derefter genopbygget. Nummer 33 vedblev at være en del af Folkebladets lokaler frem til fusioneringen af Kolding Folkeblad og JydskeVestkysten i 1993, hvorefter man flyttede fra Jernbanegade 35 til Dalbygade 40. Kolding Folkeblad stoppede endeligt sin bladproduktion i 1998 efter at have været en selvstændig avis i 126 år.

Typograffaget er kendt for sine arbejdskampe, og jeg husker da også nogle strejker. Det kan meget vel hænge sammen med, at en typograf aldrig ville nøjes med det, han havde, han ville have mere, og det gav altså nogle strejker. Vi var nok lidt præget af København. Jeg kan huske, at vi engang havde en strejke for en 5-krones skyld.

Den nok mest kendte og omtalte arbejdskamp fandt sted i 1981 med en stor typograf-lockout. Typografer bladverdenen over havde i et stykke tid aktioneret i kampen om at sætte sig på den nye elektroniske teknik, som ville betyde et farvel til blyet. Da Dansk Arbejdsgiverforenings tålmodighed var brugt op, fik de hjælp af LO, som også var trætte af de strejkende typografer. Derfor udtænkte de en plan, som ville få typograferne ud på glatis, når de forestående overenskomstforhandlinger skulle finde sted i 1981. Mæglingsforslaget vidste de på forhånd, at typograferne ville takke nej til, og derved blev typograferne

Centraltrykkeriet i Jernbanegade i 1974.
Fotograf: Ukendt.

tvunget ud i en lockout fra de danske aviser. Lockouten trådte i kraft den 27. marts 1981. Kolding Folkeblad brugte lockouten til at udskifte de gamle sættemaskiner med den nye teknik. Væk med de tunge blyvalser i trykpressen og ind med lette plader med fotopolymer-belægning, som avissiderne fotograferedes over på. Derudover var der også blevet anskaffet fotosættemaskiner, der kunne producere fotosats. Til sidst skulle produktionen omlægges. Dette blev gjort ved at indføre skærme til hele redaktionen samt til typograferne. Det allervigtigste manglede bare, der skulle laves en aftale om, hvem der havde lov til at betjene det nye udstyr.

Jeg var en del af en demonstration i Taulov, da jeg arbejdede på Kolding Folkeblad i 1981, men da jeg var på ferie, da lockouten begyndte, fandt jeg først ud af det, da jeg kom hjem igen. Lockouten varede i fire og en halv måned og jeg måtte derfor vente med at komme på arbejde. Det var en tid med forskel-

lige forhandlinger, genansættelser, afskedigelser og flere konflikter. Dengang var der godt 63 typografer på Folkebladet, men da de startede produktionen igen, var de beskåret til 34. Nogle havde fået arbejde andetsteds, nogle var gået på pension eller efterløn, og endelig var der 13 typografer, som blev afskediget.

Som typograf, der arbejdede med sættemaskinerne, fungerede det på den måde, at sættemaskinerne var indrettede, så de blev fodret med flydende bly, som kom oppe fra en gryde. Det flydende bly kom ned gennem nogle kanaler, og i disse kanaler lå bogstaverne, som var klar til at komme ned i en vinkelhage, der stod for enden, hvorefter det ville komme ud linje for linje. Denne her vinkelhage var en håndsætters vigtigste instrument, fordi de skulle have linjen ud. Det skulle ud i en jernplade med en ramme om, kaldet et skib, hvis sider af metal var ligesom en skoletavle. Når håndsættere skulle binde ud, så skulle der en snor til, en kolumnesnor, og den skulle altså blive til en side i en bog. Så bandt man ud, stramt rundt og sluttede af med en knude, sådan så det både kunne holde til det ene og det andet; man skulle lave det ordentligt, så det nyttede ikke noget, at man fumlede for meget med det, for ellers gik det op i fisk, hvilket er et typografisk udtryk for en blysets, der er faldet fra hinanden.

Vi havde også det, som vi kaldte for en sættekasse, og der var de fag, der skulle være. Fag i almindelig tale er det rum, der er i sættekassen. En sættekasse er en kasse, hvor de små og store bogstaver

Christen Berg var folketingsmand for Venstre 1865-1891, og blev valgt i Koldingkredsen.

Fotograf: Ukendt.

befinder sig. Sættekasserne blev overflødige, da man gik væk fra blyet i trykpressen. Fremstillingen af aviser og andet fungerede på den måde, at brødtæksten kom fra maskinen, hvor den blev lavet i faste linjer og derefter skudt ud på bordet, så de var til at tage af. Inden da var det vigtigt at få et aftryk af det, der skulle læses korrektur på i håbet om, at man kunne rette en graverende fejl. Vi har altid

brugt udtrykket: "Nå ja, men der er altid fejl i aviser, fordi der ikke er tid til at lave det hele færdigt." Det er både rigtigt og forkert, for havde man tid nok, så bødede man på det, man havde gjort forkert, hvis det var muligt. Det var sådan, at en typisk hverdag gik for en typograf; det tog ofte et par timer at sætte en avis op. Det var nogle store oplag, og vi var ikke så mange ude i trykkeriet, så det tog sin tid, men det kom altså i rotationen på maskinen, hvor det blev støbt som en rund blyhistorie, som blev monteret på en valse inde i den store trykkemaskine, og så kom det ud igen i ruller. Det var de her ruller, der blev til aviser.

De, der arbejdede som trykkere, blev efterhånden alle sammen døve. En trykker, som stod ved en almindelig maskine, som ikke larmede så meget, blev ikke udsat for de samme skader, men når han så maskintrykte, så kom han ind i den store larm, og det var hver eneste dag, der gik med det. Der findes også et gammelt udtryk, som man vedholder den dag i dag, at så var man 'rotationstrykker'. I dag kan man lave rigtig store aviser, hele magasiner, med fantastiske tillæg med rejser. Det kunne vi ikke nå dengang, hvor vi trykte fra dag til dag i bly, da meget af det, vi lavede i hånden, skulle lægges af igen. Når vi havde fag for fag i håndsatsbaren, og det var sat sammen til hele linjer, og vi havde fået en form ud af det, trykt og det hele, så skulle det hele lægges af igen, for ellers var der ikke bogstaver nok til det næste, vi skulle lave. Sådan en proces blev kaldt aflægning, og det blev gjort med vand på, fordi så skiltes det bedre ad. Aflægning var ikke nogen langsomme-

Kolding Folkeblad i 1989. Fotograf: Peter Thastum.

lig proces, fordi meget kunne støbes i, og til sidst var der heller ikke mange løse bogstaver.

En typisk arbejdsdag startede med lidt mad om formiddagen, hvorefter vi måtte vente til frokost om middagen. Det skal da lige nævnes, at der en gang i mellem var tid til at drikke en øl, det var dejligt frit, for vi gjorde ikke noget uforudset. Vi sørgede for, at det, som skulle gøres, blev gjort, men det kunne altså være lidt løst med hensyn til at drikke en øl, eller

ikke at drikke en øl. Vi måtte godt dengang, men vi gjorde det under ansvar. Det var nogle ord, der betød meget: Under ansvar. Det kunne jo ikke nytte, at jeg stillede op med alt for meget sjov, når jeg samtidig skulle undervise en lærling. Nogle gange spurgte så-
dan en lærling, om han ikke også måtte gå, ligesom sætterne gjorde, når de var færdige ovre i sætteriet. Det kunne ikke komme på tale, fordi de havde en bindende kontrakt som lærling, og jeg havde en kontrakt som læresvend. Derfor blev de nødt til at være på arbejde i de timer, der var aftalt med huset og samtidig indordne sig under den husorden, der var. Heldigvis fandt de sig i det. På den anden side havde vi jo også nogle andre friheder, end de havde ovre på sættermaskinerne.

I 1980'erne dalede antallet af typografer, fordi man omlagde. Der skete nemlig det, at vi kom til at hedde Dansk Grafisk Forbund, og det var ikke længere kun typograffagene, men også litograferne, stentrykkerne og kemigraferne. Kemigraferne var dem, der lavede klichéer, som er en grafisk teknik til fremstilling af klichéer ved fotografisk overførsel af billeder til metalplader og efterfølgende ætsning.

I bogtrykkeriet lavede vi alt muligt andet ud over at trykke aviser, vi havde også tryksager til bøger, og jeg lavede faktisk også chokoladeæsker til Saxildhus i alle mulige farver. Der skete faktisk engang en sjov ting for en trykker, som ikke lige var dygtig nok. Han kom til at lave en dum fejl, som alle kunne have lavet. Manden er død for længst, så vi må gerne snakke om ham. Han kørte et oplag igennem med gul farve. Det

De gamle maskiner skiftes ud på Kolding Folkeblad i 1988. Fotograf: Peter Thastum.

var den farve, man begyndte med til et firefarvet tryk. Efterfølgende kom der klichéer, der skulle passe til nogle andre farver, for at det gav helhed i billedet. Derefter kom han en anden farve på, hvilket resulterede i, at de to farver, der skulle passe sammen, slet ikke gjorde det. Grunden til, at det endte galt, var, at hele oplaget skulle have været kørt uden farver på. Der skulle et helt nyt oplag til, og det andet kasser, derefter skulle det luftes, og luftes, og luftes, hvilket gav et pænt resultat. Hvis arkene ikke var blevet luftet, ville farven og den næste kliché ikke passe sammen.

I min tid på Kolding Folkeblad var jeg også aktiv inden for fagforeningslivet, og jeg har da været medlem i min fagforening i 75 år. Jeg har været fanebærer, hvilket gik ud på, at jeg skulle deltage i

Svend Ove Andersen. Fotograf: Ukendt.

begravelser og majdemonstration. Derudover var der også diverse stævner at deltage i, og jeg var også på en ærestur til København. Det var jeg sammen med min gode ven og typograf Arne Foged. Så kom tiden, hvor teknikkerne begyndte at ændre sig, og derfor kom vi på kursus, hvor vi lærte alt det nye; at lærlinge skulle have en bestemt oplevelse, og de skulle lære det og det. Det var alt sammen meget nyt, og jeg fik ikke rigtig så meget ud af det, fordi så kom tiden, hvor jeg gik på efterløn, men det har helt sikkert været svært for mange, da det ikke har været alle, der har haft lige let ved at sætte sig ind i den

nye teknik. Som læresvend har jeg udlært 12, foruden de 12 var der en enkelt, som ikke rigtig egnede sig til sætter og derfor måtte springe fra. Det er jo sådan, at der er en tre måneders prøveperiode, inden man rigtigt kan komme i lære. Jeg tør gerne sige, at jeg i min tid på Kolding Folkeblad har haft et rigtig godt liv uden ballade og så videre, og jeg er stolt af at have udlært nogle gode lærlinge. De er både blevet blandt andet tegner for JyskeVestkysten, og en anden blev senere faktor i Esbjerg.

Efter godt 37 års tro arbejdstjeneste gik jeg på efterløn i en alder af 61 år og 8 måneder. Dengang var der omkring 60 til 70 ansatte på Kolding Folkeblad, og i trykkeriet blev den store maskine, hvor aviserne blev trykt på, styret af én mand og to hjælpere, som skulle skifte ruller indimellem. Derudover skulle der også være en stereotypør, som var ham, der støbte blyet. Der var også de trykkearbejdere, der lavede det grove arbejde, kan man sige, fordi der hele tiden var noget at lave med maskinerne; papiret skulle føres igennem en valse, og endnu en, og endnu en. Dengang var jeg ovre i bogtrykkeriet, og vi var kun en tre-fire mand, to trykkere og to lærlinge.

Epilog

Artiklen bygger primært på et interview foretaget i maj 2016 med Svend Ove Andersen. Beklageligvis afgik Svend Ove ved døden i sommeren 2016, før *Koldingbogen* udkom. Familien har ønsket, at Svend Oves sidste fortælling alligevel kom med i *Koldingbogen*, selv om han ikke selv nåede at se den. Ære være Svend Ove Andersens minde.

Referencer

Chr. P. Fogtmann. *Det blev De Bergske Blade*. De Bergske Blades Fond 1990.

Lars Gregers Hansen. *Typograf-lockout og striptease i mørke*. Koldingbogen 2012.

Eskild Jørgensen. *Dagspressen. Kolding Folkeblad. Kolding i det tyvende århundrede indtil kommunesammenlægningerne i 1970*. bd. 3. Vejle Amts historiske samfund i 1982.

Frode Aagaard. *De Bergske Blade*. Holstebro Bogtrykkeri 1967.

Kilder

KoldingWiki.

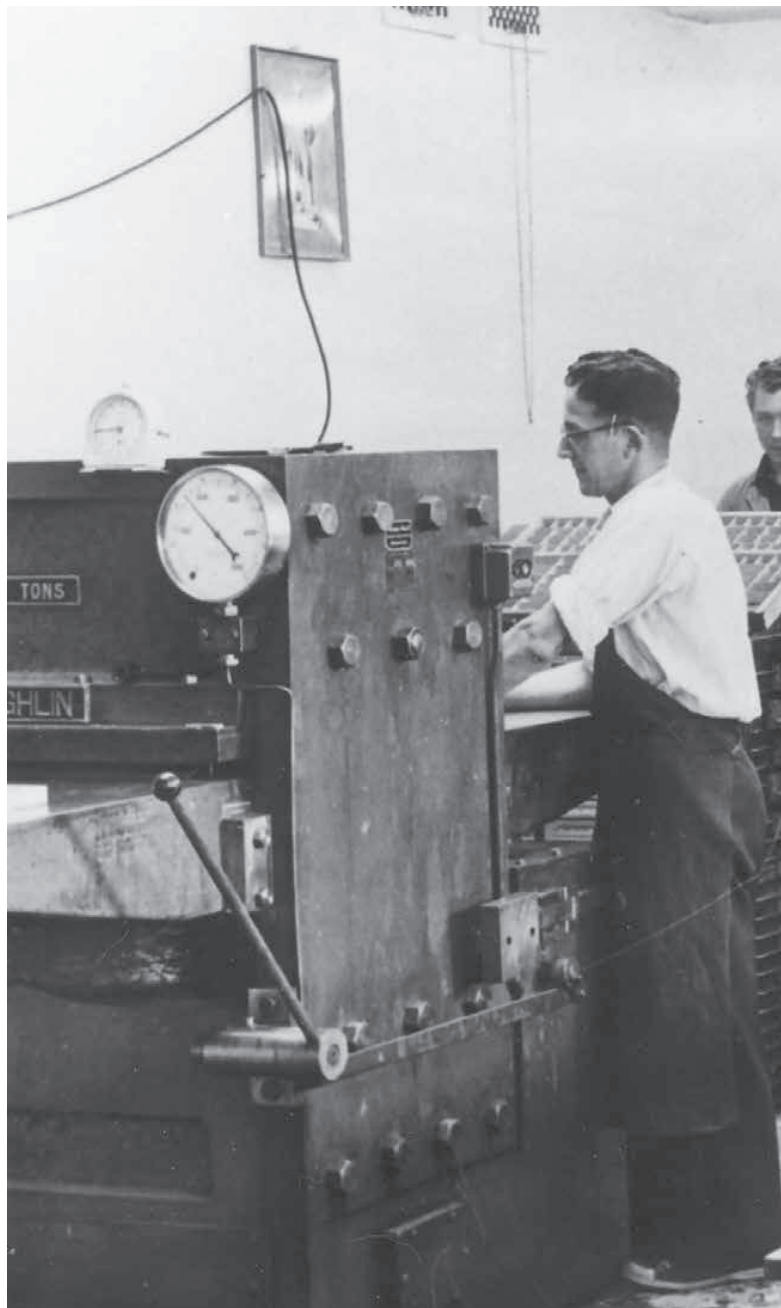
Svend Ove Andersens egen mindebog.

Foto

Kolding Stadsarkiv.

Svend Ove Andersens private billeder.

Håndsætteriet på Kolding Folkeblad. Foruden mig selv i baggrunden står tidligere borgmester Bent Rasmussen i forgrunden. Fotograf: Peter Thastum.

Ægte Koldingdreng bliver typograf

